

L'ABOCADOR DEL GARRAF I EL DESVIAMENT DEL LLOBREGAT, DOS PROJECTES CLAU EN EL NAIXEMENT DE LA CONSCIÈNCIA ECOLOGISTA

dossier

JOSEP CAMPMANY*
CENTRE D'ESTUDIS DE GAVA

En el marc del canvi generacional que es vivia a cavall de les dècades dels seixanta i setanta del segle passat, amb el qüestionament general de múltiples aspectes socials, catàstrofes com les del petrolier Torrey Canyon, que l'any 1967 provocà una gran marea negra a les costes franceses, van afavorir la unió de diversos grups i persones en plataformes ciutadanes per denunciar-ho i, també, per fer un primer plantejament alternatiu a la societat industrial.

Hom coincideix que, en l'àmbit mundial, el moviment ecologista va rebre carta de naturalesa oficial l'any 1972, amb la Conferència Internacional sobre Medi Ambient que les Nacions Unides van organitzar a Estocolm. Pocs anys abans, el 1970, s'havia celebrat per primera vegada l'Any Europeu de la Conservació de la Natura i, el 22 d'abril del mateix any, s'havia celebrat als Estats Units, per primera vegada, el Dia de la Terra. *Greenpeace* s'havia fundat l'any 1971.¹

A Catalunya, és precisament en aquests anys de canvi de dècada que l'oposició antifranquista es renova profundament, es consoliden noves fórmules d'organització obrera i culmina una etapa de prosperitat econòmica que afavoreix la creació d'una àmplia classe mitjana amb els problemes de supervivència immediata resolts i que pot destinar temps i esforç a les problemàtiques col·lectives. Són els anys, també, en què per primer cop el creixement econòmic i urbanístic comença a afectar i posar en perill

zones i espais de vàlua mediambiental que fins aleshores s'havien mantingut lliures.

En aquest context, és al Baix Llobregat on es documenten les primeres manifestacions col·lectives del moviment ecologista a tot el país. Manifestacions que es produeixen entorn de dos controvertits projectes impulsats per les administracions: la instal·lació d'un abocador metropolità d'escombraries als termes de Gavà i Begues, en ple massís del Garraf, i el desviament del tram final del Llobregat.

En aquest article repassarem aquestes manifestacions col·lectives, les intentarem contextualitzar en la dinàmica pròpia de cadascun dels municipis afectats i veurem com, lligat a aquestes primerenques mobilitzacions comarcals, va néixer el que podríem denominar una consciència ecologista catalana.

El cas de l'abocador del Garraf

A inicis dels anys setanta, l'Ajuntament de Barcelona buscava desesperadament un indret on dipositar les deixalles urbanes.² Finalment, va escollir una vall recòndita del vessant oriental del massís de Garraf, la Vall de Joan, situada entre els termes municipals de Begues i Gavà, amb un únic accés practicable per aquest darrer municipi.

Després d'emparaular amb els propietaris de la vall, entre els quals hi havia l'Ajuntament de Begues, el lloguer dels terrenys on instal·lar l'abocador, el 2 de febrer de 1971 l'Ajuntament de Barcelona va aprovar el plec de condicions i va convocar el concurs per gestionar-lo en règim

* **Josep Campmany Guillot.** Llicenciat (1989) i doctor (1994) en Ciències Físiques per la Universitat de Barcelona. És president del Centre d'Estudis de Gavà. És autor de diversos llibres d'història local i d'una dotzena de capítols en obres col·lectives de recerca local, així com un centenar d'articles històrics en diferents revistes locals i comarcals.

¹ Josep Campmany Guillot, Javier García Galceran, «Trenta-cinc anys de lluita social contra l'abocador del Garraf i els inicis del moviment ecologista (1972-2006)», dins *Constructors de consciència i de canvi*, Sant Feliu de Llobregat, Edicions del Llobregat, 2009.

² Una molt bona referència sobre la problemàtica de les deixalles en aquella època, i sobre el moviment contrari a l'abocador del Garraf en general, a: Pau Pérez de Pablo, 1972-2006, *Olor de podrit. El despropòsit del Garraf*, Barcelona: Federació Catalana d'Espeleologia, 2009.

El fondo de les Terradelles abans que s'hi ubiqués l'abocador del Garraf, l'any 1972. Foto: J. Miñarro.

de concessió. A final d'any, el 27 de novembre de 1971, el plenari municipal barceloní va atorgar la concessió de l'abocador del Garraf a la unió temporal d'empreses formada per Fomento de Obras y Construcciones SA, Dragados y Construcciones SA, i Cooperativa de Usuarios del Servicio de Limpieza de Barcelona. El projecte tècnic d'abocador s'enllestí l'abril de 1972.

Mentre es resolía el concurs, s'enllestia el projecte i s'atorgaven les llicències pertinents, el problema dels residus era tan urgent i la imprevisió tan gran, que es van començar a abocar descontroladament als sots de les explotacions d'àrids del delta del Llobregat, al llarg de la carretera antiga de València (B-210), als termes municipals del Prat, Viladecans, Gavà i Castelldefels. Com a conseqüència dels abocaments, es va contaminar l'aqüífer deltaic i, actualment, a la major part del Parc Agrícola del Baix Llobregat, el pagesos no poden regar amb aigua de pou. Va ser aquest fet, constatat diàriament pels ciutadans de Gavà i Viladecans, alertats pels pagesos que no havien venut els àrids i continuaven conreant els camps, preocupats per la qualitat de les aigües artesianes que en aquells moments encara feien servir, el que va causar

més inquietud.³ El consistori gavanenc va tractar els fets i va arribar a prohibir els abocaments, però una ordre governativa va deixar sense efecte l'acord.⁴ En una d'aquestes sessions, l'alcalde va donar als regidors les primeres notícies sobre el projecte d'abocador, quan ja estava aprovat.⁵ Era el primer cop que l'afer de l'abocador de Garraf s'ésbombava fora dels estrictes i impermeables cercles de poder barceloní.

En aquella època, i tal com hem explicat en un altre lloc,⁶ dins del franquisme local s'havien configurat dos sectors que ja havien entrat en col·lisió en les eleccions municipals restringides de 1960. D'una banda, el sector que procedia, o bé directament o bé familiarment, dels antics grups aglutinats a principi de segle entorn de la Lliga Regionalista i, de l'altra, els sectors més purament franquistes, nascuts i consolidats als anys cinquanta i especialment potenciats des de l'empresa Roca Radiadors, que exercia un autèntic patronatge polític i social a través de múltiples iniciatives de caire recreatiu, esportiu, cultural i benèfic.⁷ L'any 1972, el primer sector era qui tenia majoria al consistori, mentre que el segon es limitava a tenir-hi alguns regidors.

L'anunci de l'abocador va esdevenir un element de primer ordre en la dinàmica política local: una part de la classe dirigent, la directament connectada amb l'empresa Roca, embrancada com estava en una dura pugna per prendre el control del consistori, va atiar la difusió de la notícia i va aprofitar el descontentament per desgastar el sector governant. Un descontentament que provenia també de propietaris locals de terres agrícoles, perquè l'obertura de l'abocador significava deixar de percebre les compensacions econòmiques que els pagava l'Ajuntament de Barcelona a canvi d'abocar els residus per tapar els esvorancs de les extraccions d'àrids als camps.⁸

Els mesos de gener i febrer foren el punt àlgid pel que fa

³ Joan Gener, «Las basuras de Barcelona en Gavà», *Tele/express*, 28 de desembre de 1971. Agustín Martínez, «Espigones y basuras de Barcelona. Dos problemas de 1971 en Gavà que siguen palpitando», *El Correo Catalán*, 13 de gener de 1972.

⁴ Arxiu Municipal de Gavà, Actes de Plens, 30/09/1971, 08/10/1971 i 18/12/1971.

⁵ Arxiu Municipal de Gavà, Actes de Plens, 27/01/1972.

⁶ Josep Campmany, «Aproximació a alguns aspectes del franquisme a Gavà», *El franquisme al Baix Llobregat*. Barcelona: Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001, p. 310-316.

⁷ Albert Alonso, Josep Campmany, Jerónimo Casasola i José Antonio Morales, *La vaga de la Roca (1976-1977), una generació després*, Gavà: Centre d'Estudis de Gavà, 2008.

⁸ Testimoni d'Àngel Losada, entrevista feta el 26/04/2009.

L'abocador del Garraf (dins del cercle) en el context del Delta del Llobregat. És notable l'espai afectat per l'abocador, ben visible des del satèl·lit. Foto: Google Earth, 2009.

a la mobilització popular. El 8 de febrer, Gavà va aparèixer plena de fulls volants convocant una manifestació davant l'Ajuntament per al dia 10. Els fulls volants, en català, van ser preparats a l'empresa Roca pels quadres opositors a l'alcalde d'aleshores. A les oficines de l'empresa, amb ple consentiment dels directius, també es prepararen les pancartes que van encapçalar aquella convocatòria, amb lemes com «Basuras no», «No queremos basuras», «No queremos ser el estercolero de Barcelona».⁹ La Falange local també acordà amb les forces d'ordre la no intervenció durant la nit de la protesta. L'actitud passiva de la policia i la guàrdia civil contrastà vivament amb la brutalitat que havien exhibit, només tres mesos abans, a la mateixa factoria de Roca, en ocasió d'una vaga de treballadors, una de les més significatives del despertar obrer del Baix Llobregat.¹⁰

La manifestació del 10 de febrer de 1972, que acabà amb el llançament d'escombraries davant la porta de l'ajuntament i una esbrincada davant la casa de l'alcalde, con-

vocà més d'un miler de persones. Va ser la primera manifestació ecologista de la història de Catalunya. Tenint en compte l'època de repressió en què es realitzà, la reacció es pot considerar multitudinària.

Una altra manifestació va tenir lloc quatre dies després,¹¹ però només va aplegar 250 persones. I és que els actors polítics que van impulsar la primera van sorprendre's del seu mateix èxit, i aquest cop se'n van desentendre. Sobretot quan, dos dies després, una tercera manifestació era convocada per les forces de l'oposició democràtica (bàsicament la cèl·lula del PSUC creada dins l'empresa Roca Radiadors). En aquesta ocasió, el full volant convocant la manifestació es va picar en una altra màquina d'escriure, i en castellà. Aquest cop, la concentració va ser dissolta per la policia, que va enviar una tanqueta amb mànegues.¹²

Per parar el cop, l'alcaldia va organitzar, el 16 de febrer, una recollida de signatures de protesta adreçades al Governador Civil. Se'n van recollir 3.273.¹³ Però la sort del

⁹ Redacció, *La Vanguardia*, 11 de febrer de 1972. Jaume Vendrell-Campmany, *Diario de Barcelona*, 12/02/1972.

¹⁰ Ignasi Riera, José Botella, *El Baix Llobregat, 15 años de luchas obreras*. Barcelona: Blume, 1976, p. 84-85. Francisco Ruiz Acevedo, Antonio García Sánchez, Vicenç Lizano Berges, *El estilo sindical del Baix Llobregat. El sindicalismo bajo la dictadura franquista: 1960-1976*. Barcelona: CCOO, 2003, p. 134.

¹¹ Agustín Martínez, *El Correo Catalán*, 15 de febrer de 1972.

¹² El PSUC va reconèixer que era darrere d'aquesta mobilització anys després: Comissió d'ecologia, «Vertedero de Garraf, un atentado ecológico», revista *Llibertat*, núm. 4, gener de 1978, p. 4.

¹³ *Brugués*, núm. 155, febrer 1972, p. 3.

El fondo de les Terradelles un cop acabats els abocaments, l'any 2008. La vall acull actualment uns 80 milions de tones d'escombraries.

consistori local ja estava decidida: mesos després, l'alcalde —sector provinent de l'antiga Lliga— era cessat i, en lloc seu, va ser nomenat un directiu de Roca, Joan Jesús Muñoz Blay. A partir d'aquell moment els sectors dirigents locals es van desentendre del problema de l'abocador i, de fet, el 23 de març de 1972 el ple —amb el vot dels regidors abans opositors— concedí el permís de lliure trànsit pel terme als camions d'escombraries.

En aquests moments, la difusió de la notícia de la instal·lació de l'abocador entre sectors científics i tècnics sensibilitzats havia començat a quallar en un moviment d'abast nacional. El punt de contacte entre la mobilització purament local i conjuntural amb els mitjans científicotècnics va ser el món excursionista, sobretot el relacionat amb l'espeleologia, que comptava a Gavà amb una de les entitats més arrelades: la Unió Muntanyenca Eramprunyà.

Van ser aquests sectors els que, un cop apaivagada la protesta local, van adquirir, de forma independent, el protagonisme. El 8 d'agost de 1972, el *Noticiero Universal* informava amb grans titulars del que els corresponsals gavanencs ja havien publicat mig any abans.¹⁴ El 13 d'agost, el *Diario de Barcelona* denunciava el projecte i anunciava l'aparició d'un informe del Comitè Catalano-balear d'Espeleologia.¹⁵ L'informe es va presentar en con-

ferència de premsa al Col·legi d'Aparelladors i estava signat per Joan Antoni Raventós i Joan Senent-Josa, director i assessor, respectivament, del Comitè.

El 7 de novembre, al mateix Col·legi, es va fer una taula rodona amb participació de professors universitaris (Ramon Margalef, Joan Montoriol, Lluís Solé i Sabarís —aquest, geògraf nascut a Gavà— i Vigo i Fàbregas). Els dies següents, aquests professors realitzaren conferències seguides massivament a Vilanova i Sitges. En aquestes localitats es recolliren 2.970 signatures contra el projecte, que foren presentades a l'Ajuntament de Barcelona.¹⁶ Va ser a partir d'aquest moment que el debat s'elevà a un nivell més ampli, tècnic i polític, en què el tractament del problema dels residus municipals esdevingué el centre de la discussió.

Malgrat tot, el 2 de novembre de 1972, la Comisión Provincial de Servicios Técnicos va atorgar la llicència d'activitats de l'abocador. Vint-i-dos dies després, la Comissió Permanent de l'Ajuntament de Gavà va acordar, tot i desconèixer el projecte tècnic, demanar diverses mesures correctores, enumerades en només 22 línies.¹⁷ Pura lletra morta: el 29 de gener de 1973 se signava la concessió a l'empresa Tratamiento Industrial de Residuos Sólidos SA, TIRSSA, societat constituïda per les empreses de la unió temporal adjudicatària. El 20 de febrer, la Comissió Permanent de l'Ajuntament de Gavà va reiterar la deman-

¹⁴ Mario Carol, «Barcelona dispone ya de un vertedero de basuras», *El Noticiero Universal*, 9 d'agost de 1972.

¹⁵ Gabriel Jaraba, «Garraf: el vertedero controlado puede provocar una gran catástrofe ecológica», *Diario de Barcelona*, 13 d'agost de 1972.

¹⁶ Dossier Garraf, *Novatècnica*, núm. 2 (1975) p. 45-58.

¹⁷ Arxiu Municipal de Gavà. Actes de la Comissió Permanent, 24/11/1972.

da de mesures correctores. Per la seva banda, el ple de l'Ajuntament de Begues va atorgar la llicència d'activitats, a canvi que les autoritats metropolitanes subministressin aigua potable a la població.

El 15 de febrer de 1974, l'abocador del Garraf va iniciar les activitats, tot i que la inauguració oficial no es va produir fins al 25 d'abril de 1974. Però el debat continuà, i al desembre d'aquell mateix any es van fer públics els resultats d'un estudi de la Universitat de Barcelona, segons el qual l'activitat no complia els condicionants tècnics. El debat arribà fins i tot a la televisió, amb una taula rodona al programa Giravolt del canal català de TVE, el 7 de gener de 1975. En paral·lel, *Tele/express* publicava un informe de l'Escola d'Espeleologia explicant que els pous d'aigua de boca del nucli del Garraf (terme de Sitges) i el riu subterrani de la Falconera estaven contaminats.¹⁸ La protesta científicotècnica arribà a l'apogeu amb l'acte informatiu convocat el 18 de febrer de 1975 a l'aula magna de la Universitat de Barcelona, per la Comissió cultural de la Facultat de Ciències Geològiques, l'Escola Catalana d'Espeleologia i l'Associació de Geòlegs d'Espanya. Hi intervingueren Ramon Folch, Carles Gràcia, Ramon Margalef i Joaquim Montoriol, professors universitaris, Pau Pérez per l'Escola d'Espeleologia, l'advocat Joan Antoni Raventós i el biòleg Joan Senent-Josa. En una sala plena a vessar, amb 600 persones, el discurs de Joan Senent-Josa és el més recordat, ja que va vincular la problemàtica de l'abocador a la situació de dictadura que es patia i va advocar pel canvi democràtic. Aquest agosarat fet va donar transcendència a l'acte, que va tenir una gran repercussió, i que va evidenciar el compromís del món universitari en la defensa del medi ambient. Aquest acte representava, de fet, el naixement oficial de l'ecologisme a Catalunya, de la mà de sectors intel·lectuals i científics compromesos.

El cas del desviament del Llobregat

Tot i que els projectes de desviament del Llobregat, en relació amb el sanejament del Delta, són antiquíssims, la proposta que va motivar la reacció de tot un poble i el lligam entre consciència ecologista i consciència comarcal té l'origen en les catastròfiques riudes de 1962.¹⁹

Així, el Butlletí Oficial de l'Estat del 16 d'octubre de 1962, que publicava el Decret-Llei 41/1962, de l'11 d'octubre, de mesures excepcionals d'ajut i prevenció amb motiu de les riudes, declarava d'urgència el projecte de canalització del Llobregat des de Martorell al mar. El contracte entre la Direcció General de Carreteres i Obres Hidràuliques amb una enginyeria per redactar els estudis previs a l'avantprojecte i projecte de canalització es van signar a mitjan 1964 i,²⁰ posteriorment, els dies 9 i 10 de novembre de 1965 es van celebrar a Madrid unes jornades convocades pel Ministeri d'Obres Públiques sobre el futur de l'àrea metropolitana de Barcelona, en les quals per primer cop es lligava la canalització del riu amb una possible ampliació del port de Barcelona.²¹ Ben aviat, doncs, hom va intentar que el projecte de canalització incorporés una proposta de desviament del riu.

A principis de 1967 es va elaborar una primera versió del projecte de «Encauzamiento del río Llobregat en su tramo de Molins de Rey a Barcelona, y acceso a Barcelona», que incloïa el desviament del riu al terme del Prat. De forma paradoxal, tot sigui dit, ja que l'objectiu teòric del desviament era evitar la repetició de les inundacions de 1962, però el riu no s'havia desbordat entre Sant Boi i El Prat, sinó més amunt, entre Cornellà i Molins de Rei.²² A més, es lligava la canalització del riu a la construcció de nous accessos per carretera a Barcelona, en una època en què es parlava de començar a construir les primeres autopistes catalanes.

La possibilitat de desviament va aixecar de forma immediata l'oposició pratenca. La raó principal del rebuig era econòmica: els propietaris agrícoles del Delta s'oposaven a les expropiacions que l'operació comportaria, especialment perquè es parlava d'una operació d'expropiació a preus de sòl agrícola que acabaria amb la cessió dels terrenys al consorci de la Zona Franca i posterior requalificació a sòl industrial, operació en què els beneficis revertirien no als propietaris locals sinó al Consorci, controlat per grans famílies de la burgesia de Barcelona, alhora que desenes de famílies pratenques perdrien el seu mitjà de subsistència. A principis de juliol es reunia el plenari de la Comissió d'Urbanisme i Serveis Comuns de Barcelona i Comarca sota la presidència del Governador Civil, que aprovava un avanç de pla per a l'ordenació industrial del marge dret del Llobregat, àmpliament contestat al Prat de Llobregat.²³

¹⁸ Pau Pérez, «L'abocador del Garraf: 30 anys d'història d'una aberració», *Arxiu del Centre Excursionista de Terrassa*, núm. 108 (gener-juny 2002), p. 334-347.

¹⁹ Un bon recull de fonts per estudiar les conseqüències socials i polítiques de les riudes de 1962 a: Beatriu Pasarín, *El riu Llobregat i la protesta social. Materials per l'estudi de les mobilitzacions socials arran de les inundacions (1962-1976)*, Fundació Utopia Joan N. Garcia-Nieto, Cornellà, 2003.

²⁰ *La Vanguardia*, 19/05/1964, p. 19.

²¹ *La Vanguardia*, 14/11/1965, p. 37.

²² E. Canals, «El desvío del Llobregat, "eterno proyecto" franquista. Importantes intereses privados esperan su realización», *El País*, 14/06/1978.

²³ *La Vanguardia*, 02/07/1967, p. 23.

Portada del *Diario de Barcelona* del 12 de desembre de 1974, que va posar sobre avís els sectors universitaris i va contribuir al naixement del moviment ecologista català.

Es donava la circumstància, a més, que el Prat vivia una situació política excepcional en el context franquista, ja que a les restringides eleccions municipals de 1966 pel «tercio familiar» intervingué, tot i que sense èxit, el que ben aviat esdevindria el Moviment de Regidors Democràtics.²⁴ De nou, doncs, com en el cas de Gavà amb l'abocador del Garraf, l'existència d'una dinàmica política pròpia en l'àmbit municipal va possibilitar que l'oposició al desviament adquirís notorietat i transcendència, tant a la premsa barcelonina com a la local: el setmanari *Prat*, periòdic que tot i ser de la Falange local era dirigit amb independència política, va editar un número especial on qualificava la proposta de «projecte descabellat» i es divulgaven tots els motius pels quals la ciutadania del Prat s'oposava al desviament.

Finalment, però, el 2 de març de 1968, la Direcció General d'Obres Hidràuliques va aprovar un Projecte de canalització del riu Llobregat des de Molins de Rei al mar, que mantenia el traçat natural del riu.²⁵ S'evitava el desviament, però ja s'havia inoculat a la ciutadania una gran sensibilitat per la problemàtica del riu, tot i que els arguments encara no eren de caire ecologista.

Ara bé, quan semblava que la proposta de desviament quedava oficialment descartada, la Presidència del Govern va crear una Comissió Interministerial per a l'estudi de l'entorn portuari de Barcelona, el juliol de 1969, on participaven l'Ajuntament de Barcelona, la Diputació, el Govern Civil, els ministeris i altres organismes de l'administració implicats,²⁶ i més tard va incorporar l'Ajuntament del Prat i altres institucions. Aquesta comissió interministerial va reconsiderar el projecte de 1968 i va acordar, el desembre de 1970, que el riu havia de ser desviat uns 3 quilòmetres al sud per permetre l'ampliació del port, tot lligant canalització i desviament. Segons es va saber després, l'alcalde del Prat, present en la darrera i definitiva votació de la Comissió, no es va oposar al desviament.²⁷ Aquestes conclusions van ser ratificades per la Comissió Delegada del govern per a Afers Econòmics el 2 de gener de 1971, que va incloure el desviament entre les previsions del *III Plan de Desarrollo*.

Unes noves inundacions la nit del 20 al 21 de setembre de 1971, en què la manca de canalització va provocar una gran afectació, van servir de pretext per accelerar l'execució del desviament, ja que canalització i desviament anaven lligats. El Ministeri d'Obres Públiques, en un comu-

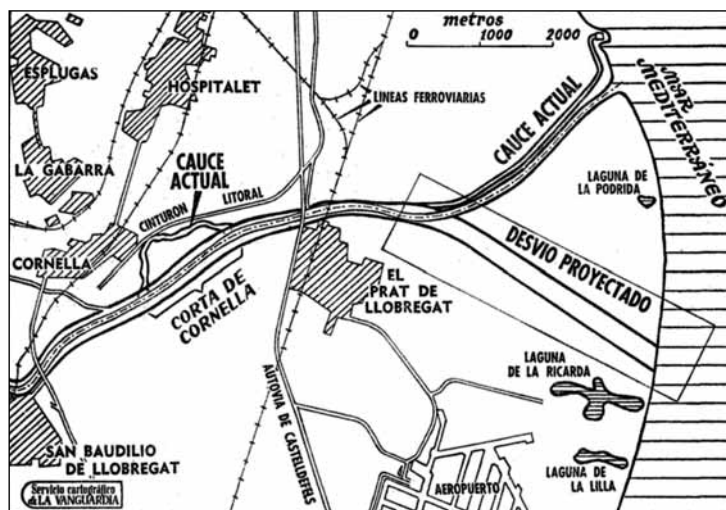
²⁴ J. R. Gordo, *La rebel·lió d'un poble (El moviment de Regidors Democràtics al Prat de Llobregat, 1966-1979)*, El Prat: Rúbrica, 1997.

²⁵ J. A. Dols i J. Borja, «El encauzamiento del Llobregat», *Cuadernos de arquitectura y urbanismo*, AC, núm. 91 (1973) p. 62-65.

²⁶ Ordre 1969/00908 de la Presidència del Govern, de 14 de juliol de 1969. Boletín Oficial del Estado, núm. 174, de 22/07/1969, p. 11561.

²⁷ J. Codina, «El Prat y el desvío del Llobregat», *La Vanguardia*, 11/02/1973, p. 24.

Plànol del projecte de desviament del Llobregat, tal com el presentaven els periòdics barcelonins a inicis dels setanta. Observi's el menyspreu per la toponímia pròpia («laguna de la lilla»). Font: *La Vanguardia*, 10 d'agost de 1974.

nicat publicat el 23 de setembre, anunciava la convocatòria del concurs per adjudicar la redacció del projecte,²⁸ i la Cambra de Comerç pressionava perquè l'execució comencés tan aviat com fos possible. Concretament, l'encàrrec a l'enginyeria era reformar el projecte de 1968 per tal d'adoptar «una solució urbanística molt més àmplia i important per al futur desenvolupament urbanístic, industrial i portuari de Barcelona, segons les directrius de la Comissió Interministerial per a l'estudi del port de Barcelona».

El projecte de canalització i desviament va ser redactat per l'enginyeria EDES, i va sortir a exposició pública el 17 de gener de 1973, durant només vint dies. L'obra es preveia que costaria, expropiacions incloses, 2.044 milions de pessetes i tres anys de treballs. L'alcalde de Barcelona, J. M. Porcioles, va enviar immediatament un telegrama d'agraïment a Madrid.²⁹

El projecte modificat va tornar a mobilitzar la societat pratenca. El 23 de gener hi va haver una gran assemblea de la Germandat Sindical de Pagesos on es va evidenciar que més d'un centenar de famílies perdrien les terres de conreu a causa del desviament, i es va decidir impugnar el projecte. Més important encara va ser l'assemblea del 5 de febrer a l'Artesà, amb dos milers d'assistents, en la qual parlaren Jaume Codina, l'alcalde Josep Lloret, el president de la cambra agrària local i un dels procuradors en corts d'aleshores, Eduardo Tarragona.

En aquella època, a més, Codina començava a multiplicar les aparicions per diverses poblacions de la comarca per tal d'explicar la postura pratenca, que no es negava a la canalització del riu, però sí al desviament. Alguns d'aquests actes foren prohibits pels Ajuntaments del

règim, mentre que l'oposició democràtica dels municipis de la vall baixa (Cornellà, especialment, amb actes informatius com el que tingué lloc al Centre Social Almeda el juliol de 1975), que havia trobat en les riudes de 1971 un motiu més de reivindicació, enllaçava amb el nucli democràtic del Prat.³⁰ També es va portar la polèmica i l'argumentari als diaris barcelonins, cosa que motivà airades reaccions de la Cambra de Comerç i l'autoritat portuària.

Malgrat el reduït temps d'exposició pública que, a causa de les protestes de Joan Antoni Samaranch, un altre dels procuradors en corts, es va allargar fins al 27 de febrer, el projecte va rebre 513 al·legacions, totes desestimades pel Consell de Ministres del 9 d'agost, celebrat sota la presidència de l'aleshores príncep Joan Carles.³¹ També es van desestimar, entre el 17 de juny i el 22 d'agost de 1975, tots els recursos de reposició i alçada que es van elevar contra el projecte.

D'altra banda, arran d'unes noves eleccions municipals franquistes, el 3 de febrer de 1974, Jaume Codina, junt amb altres destacats opositors al desviament, com Pere Baltà i Pau Vilà, van assolir entrar al consistori pratenca, des d'on van forçar un relleu a l'alcaldia. La pressió local era tan forta que fins i tot va motivar el relleu a l'alcaldia — una mesura semblant a l'adoptada a Gavà amb la qüestió de l'abocador — i Josep Maria Mesa va substituir Josep Lloret, el novembre de 1974. El tarannà negociador i unitari del nou alcalde va possibilitar l'accés als càrrecs de govern municipal als antics opositors. A causa d'aquesta circumstància, l'Ajuntament del Prat va fer costat a les reivindicacions en contra del desviament del Llobregat.³²

³⁰ *La Vanguardia*, 22/02/1973, p. 35

³¹ *La Vanguardia*, 23/01/1973, p. 32 i 20/01/1973, p. 25.

³² «Converses», *Xipreret*, butlletí d'informació de l'Ateneu de Cultura Popular de l'Hospitalet, núm 216 (juliol 2008), p. 6.

²⁸ *La Vanguardia*, 23/09/1971, p. 5 i 24/10/1971, p. 29.

²⁹ *La Vanguardia*, 19/01/1973, p. 27 i 20/01/1973, p. 25.

Manifestació al Prat de Llobregat en contra del desviament, el 17 de setembre de 1976. Foto: Joan Ramon Gordo, *La rebel·lió d'un poble*.

L'Ajuntament del Prat, l'hospital de Sant Pau (amb terres al Prat afectades pel desviament) i un parell de particulars van interposar un plet davant del Tribunal Suprem. El tema, doncs, quedava judicialitzat.

Ara bé, l'arribada de la democratització i el restabliment de les institucions catalanes, juntament amb la crisi econòmica i l'alentiment de l'expansió portuària, van provocar que el projecte de desviament, aprovat i adjudicat, no es comencés. L'obra de canalització entre Molins de Rei i el Prat, trams I i II del projecte, foren adjudicades l'octubre de 1974, però el tercer tram, el del desviament, no s'adjudicà fins el 24 de gener de 1975, i encara no es va començar a executar a causa de l'oposició generada.

Després d'aquest èxit, Jaume Codina i els opositors al desviament es van bolcar a divulgar l'argumentari en contra del desviament, encarregant i publicitant tot un seguit d'informes tècnics en relació amb les afectacions a l'aquífer deltaic, com els que foren exposats al Ple Municipal del 24 de febrer de 1975. Un nou acte multitudinari, amb prop de dos milers d'assistents, va tenir lloc diumenge 27 d'abril de 1975 a l'Ateneu del Prat, mentre l'Ajuntament demanava al Ministeri d'Obres Públiques que no s'iniciessin encara les obres, a l'espera de la sentència al contenciós-administratiu. Entre les actuacions municipals hi ha, per exemple, la petició de zona catastròfica, l'octubre de 1975, per destrucció de l'aquífer, l'edició d'un número especial del butlletí municipal (Boletín informativo, núm.70-74, gener-març de 1975) o la publicació d'anuncis a la premsa barcelonina, el 9 de desembre de 1975, en contra de la salinització, el desviament i l'ampliació interior del port. També, el gener de 1976, l'Ajuntament va requerir al president de la Diputació de Barcelona un posicionament oficial sobre el desviament. La Diputació, el 21 de juliol, en un ple, va donar suport a

les reivindicacions contra el desviament dels ajuntaments del Prat, Viladecans, Gavà i Castelldefels. La campanya també va motivar un punt d'inflexió en la postura del Ministeri: el 17 de febrer de 1976 el ministre declarava que «per al tram final del Llobregat, escollirem la solució que Barcelona considerés més convenient», declaració que obria a l'esperança.³³ L'abril de 1976, l'Ajuntament va editar el llibre *El Prat, sin tierra*, on es detallaven les problemàtiques i amenaces que gravitaven sobre el Prat, i s'exigia la participació política del consistori en la presa de decisions que l'afectaven, a través de la Corporació Metropolitana de Barcelona.

El 28 de juliol de 1976 es produïa una primera manifestació, no legalitzada, de centenars de persones pel mig del Prat, amb pancartes «desviament no, canalització sí», arran de la notícia que el Ministeri preveia pagar ja als pagesos que havien de ser víctimes de les expropiacions el valor de les collites. Un nou acte va tenir lloc l'endemà, al Casal Municipal de Cultura, en què es va presentar la Junta de Defensa local contra el desviament i es va llegir un comunicat de suport de l'Assemblea Democràtica de la ciutat. Com a resultat d'aquests moviments, el Governador Civil, preocupat per mantenir l'ordre en els moments més delicats de la transició (feia poc que Suárez havia pres possessió del càrrec de president del Govern i es començaven a discutir els pactes que donarien lloc a les primeres eleccions democràtiques el 1977), va acordar aturar els procediments expropiadors. El ple municipal de setembre va convocar una gran manifestació contra el desviament i, el 10 de setembre, en un Casal Municipal de Cultura pleníssim es va presentar la *Crida del Prat a qui vulgui escoltar-lo*, amb ple suport de les assemblees democràtiques del Baix Llobregat. El 17 de setembre, una

³³ *La Vanguardia*, 17/02/1976, p. 5.

Capçalera de la manifestació del 17 de setembre. S'hi distingeixen, d'esquerra a dreta, Joaquim Canillo, Josep Parellada (alcalde de Viladecans), Pere Baltà, Josep Ferret, Jaume Codina, Fernando Cerdà, Jaume Monés, A. Vives i Pere Rosell. Foto: Joan Ramon Gordo, *La rebel·lió d'un poble*.

magna manifestació de prop de 25.000 persones va omplir la ciutat del Prat amb el crit unànimement en contra del desviament. No era una data casual: l'endemà els diaris barcelonins publicaven l'anunci oficial amb la llista d'expropiacions previstes. A redós d'aquest moviment massiu, tenim també la primera notícia d'un grup ecologista local a la comarca: el Grup de Defensa del Medi Ambient del Prat, que el 29 i 30 d'octubre de 1977 organitzava ja en solitari unes jornades en contra del desviament.

Finalment, però, la sentència del Tribunal Suprem en relació amb els contenciosos interposats per l'Ajuntament i els afectats fou negativa: es desestimaven tots.³⁴ La sentència va marcar el final de la campanya popular. Si aquesta s'havia creat en un marc insòlit al final del franquisme (partits polítics d'oposició i entitats ciutadanes coalitats amb l'Ajuntament), amb una ferma oposició al desviament i coincidència en els argumentaris tant de l'oposició democràtica com de l'Ajuntament, després de la sentència, els posicionaments es van replantejar. Primer, l'Ajuntament va reconsiderar l'oposició en una sessió celebrada el 6 de maig de 1978. Aquest canvi va motivar la dimissió dels que fins aleshores eren els regidors de l'Assemblea Democràtica.

A partir d'aquell moment, l'oposició al desviament quedà en mans d'una comissió intermunicipal de partits opositors, sindicats i associacions cíviques. Aquesta comissió havia posat, al setembre de 1977, i d'acord amb el Ministeri d'Obres Públiques, la decisió final en mans dels parlamentaris catalans acabats d'escollir, que van traspassar la responsabilitat de la decisió final a la naixent Generalitat. El flamant conseller d'Obres Públiques del primer govern Pujol, Josep Maria Cullerell, acabaria decidint, el març de 1982, la canalització provisional del darrer tram del riu per la llera existent i posposar almenys quinze anys les obres de desviament. Finalment, el desviament

es va pactar en el marc del Pla del Delta del Llobregat, l'any 1994, entre els ajuntaments del Prat i de Barcelona, la Generalitat i el Ministeri. L'obra es va executar l'any 2004.

Conclusions

En aquest treball s'ha presentat el desenvolupament cronològic de dues molt àmplies protestes, coincidents en el temps i pràcticament en l'espai, que marquen el naixement de la consciència ecologista en els àmbits nacional i comarcal.

En el cas de Gavà, gràcies a les rivalitats existents entre la classe dirigent, els sectors populars van disposar de marge per protestar. Així s'explica per què va ser precisament l'abocador del Garraf, i no cap altra de les agressions mediambientals que llavors es perpetraven sobre el territori català, la que va generar la primera expressió popular del moviment ecologista: en el marc d'un sistema dictatorial, les altres estaven mancades de canals d'expressió. Així, va ser precisament a través de la premsa local municipal de Gavà (el periòdic *Brugués* editat pel *Movimiento*) que es començaren a divulgar novetats al respecte. Al número de gener de 1972 es parlava obertament de l'abocament dels residus als sots de les extraccions d'àrids,³⁵ i un redactor del *Brugués*, corresponsal a la premsa de Barcelona, va ser el primer d'informar del projecte de situar l'abocador a la Vall de Joan, l'1 de febrer de 1972.³⁶

Però el moviment iniciat amb motiu de la lluita contra la implantació de l'abocador del Garraf va anar molt més

³⁴ *La Vanguardia*, 13/04/1978

³⁵ *Brugués*, núm. 154, gener 1972, p. 7, 9, 11, 15 i 16.

³⁶ Agustín Martínez, «Un asunto particular, no oficial» en el Pleno Municipal de Gavà», *El Correo Catalán*, 1 de febrer de 1972.

Resum del PREGO de FESTA MAJOR de SANT NICASI, pronunciat per l'historiador Jaume Codina, el dia 13 de desembre a la Biblioteca Municipal, sota el tema "Els dos deltes del Llobregat".

Jaume Codina en una conferència a Gavà, el desembre de 1971, tal com ho recollia el periòdic local de Gavà *Brugués*.

enllà d'una protesta localista, i va culminar l'any 1976, en el marc del Congrés de Cultura Catalana, amb el Llibre Blanc de la Natura als Països Catalans. Segons el seu inspirador, «l'anunci del projecte de l'abocador del Garraf va ser-ne el detonant». «Cal recordar que l'ecologisme català neix amb l'abocador del Garraf. Sense saber-ho, de fet. No és un naixement ni un acte fundacional. És un naixement de circumstàncies, ni anunciat, ni desitjat. L'ecologisme català no va néixer, simplement va començar. Uns espeleòlegs es van posar les mans al cap en saber que l'Ajuntament de Barcelona volia abocar les escombraries en un massís càrstic i ja hi van ser». I afegeix, rememorant els fets del 1972: «Cadascú reaccionava a la seva manera. L'Escola Catalana d'Espeleologia féu bandera de Garraf. Uns altres començaven la reacció antinuclear, arran de l'entrada en funcionament de la Central de Vandellòs, l'agost d'aquell 1972. Va ser l'any de la Conferència d'Estocolm, també. Hi ha moments en què tot sembla confluir. Llegíem les notícies del que passava al món, i miràvem al nostre voltant. Vam reaccionar com vam saber. Entre 1972 i 1976 va passar quasi tot: va sortir el "Llibre blanc", es va fundar DEPANA, s'engegà el Congrés de Cultura Catalana, amb el seu Àmbit d'Ordenació del Territori i la seva Campanya per la Salvaguarda del Patrimoni Natural, l'Assemblea de Catalunya llençà la iniciativa Salvem Catalunya per a la Democràcia...».³⁷

Pel que fa al cas del Prat, tot i que el moviment d'oposi-

ció al desviament venia de més antic, no va esdevenir un moviment ecologista fins el 5 de febrer de 1973, data en què Jaume Codina va utilitzar arguments ecologistes, al seu discurs a l'Artesà, davant de més de dues mil persones. Aquesta reunió és molt remarcable perquè el discurs que va fer Jaume Codina per primer cop tenia un marcat caire mediambientalista. Parlava de l'equilibri entre aqüífers del Delta, de la salinització que comportaria el desviament, la destrucció de les platges, i acabava dient que «estem davant d'un atemptat a l'equilibri i a l'ecologia de la comarca», alhora que qualificava d'operació especulativa el projecte de desviament. Finalment, doncs, l'oposició al desviament es dotava d'un argumentari purament ecologista. Fixem-nos en la data: dos anys abans de la conferència a l'aula magna de la Universitat en contra de l'abocador del Garraf. L'ecologisme, doncs, començava a guanyar protagonisme a la comarca abans que a la resta del país.

És també remarcable que, en l'endemig d'aquesta batalla legal, es produïssin dos fets rellevants: d'una banda, l'enllaç entre la consciència ecologista contrària al desviament del riu i la vindicació comarcalista que començava a despuntar: el mateix Jaume Codina, el novembre de 1974, junt amb deu estudiosos més de la comarca, van decidir endegar a Martorell una entitat comarcal d'estudis, de la qual va sortir com a vicepresident impulsor l'historiador pratenc, i que, en ser legalitzada sis anys després, va donar lloc al Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat.³⁸ Una mostra de la sensibilització general en

³⁷ Ramon Folch, «Pròleg», dins 1972-2006, *Olor de podrit. El despropòsit del Garraf*, Barcelona: Federació Catalana d'Espeleologia, 2009, p. 7-8.

³⁸ «Editorial», *Baix Llobregat*, butlletí del CEBLL, núm. 82 (Maig-juny 2007), p. 1.

l'àmbit nacional en contra del desviament del riu fou la celebració de l'àmbit d'Ordenació del Territori del Congrés de Cultura Catalana, amb una ponència sobre política portuària, presentada per Josep Ferret, Jaume Codina i Pere Baltà, regidors pratencs que lideraven de l'oposició al desviament, i que va reunir dos centenars d'assistents.

Al capdavant, tot i això, cap de les dues mobilitzacions va tenir èxit, ja que l'abocador del Garraf es va implantar i va estar en funcionament durant més de trenta anys (es clausurava el 31 de desembre de 2006), encara que els seus efectes perduraran durant molts més decennis, i el desviament del Llobregat es va dur a terme l'any 2004.

Ambdues mobilitzacions, tot i coincidir en el temps i en l'es-

pai i ser fruit d'una idèntica visió del territori que ara trobem endarrerida, i que carregava el pes sobre unes administracions locals desfasades, mai van coordinar-se ni van compartir relat, però van permetre aglutinar i organitzar per primer cop respostes ecologistes a problemàtiques concretes del nostre país. Així, va ser fent oposició a l'abocador del Garraf que els àmbits acadèmics van comprometre's en un moviment social nou a tot el món que, amb el temps, en confluir amb les protestes antinuclears, esdevindria el moviment ecologista català. I va ser fent oposició al desviament del Llobregat que es va forjar una determinada manera d'entendre la comarca, molt lligada a la terra i al medi, i va impregnar un moviment comarcalista renovat i sense gaire paral·lelismes amb la resta del país, excepció feta de les mobilitzacions de fa uns anys a les terres de l'Ebre.

dossier